

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

УДК 111; 130.2

Д. Ю. СНІТЬКО^{1*}

^{1*} Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені акад. В. Лазаряна (Дніпро), ел. пошта dimanche82@gmail.com; ORCID 0000-0001-7417-7958

МЕТАФІЗИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТЕХНІКИ

«Если всякая метафизика в действительности предполагает теорию познания, то и в свою очередь, любая теория познания, предполагает метафизику».
Ж.-П. Сартр [12, с.25]

Мета статті полягає в уточненні характеру зв'язку філософії як метафізики та науково-технічного знання, власне, техніки. Для дослідження проблеми відношення науково-технічного мислення і метафізики автор намагається прояснити сутність самого науково-технічного мислення, проаналізувати доцільність інструментального або онтологічного підходів до розуміння техніки та її метафізичні підвалини. **Методологія** даної праці складається із таких інтелектуальних підходів, як феноменологічний, герменевтичний та порівняльний методи. **Наукова новизна.** Новизна статті полягає в чіткій постановці питання про метафізичні передумови техніки, що у вітчизняній літературі зроблено вперше. Окрім того, в результаті дослідження автор аргументовано доводить, що феномен техніки вкорінений у над-емпіричних структурах буття і людського мислення, хоч і є тісно пов'язаним із емпіричним світом. Окрім відомої тези про зв'язок техніки і мистецтва, автор наполягає на таких передумовах техніки як здатність людини до трансцендування та наявність у людському розумі апріорних форм часу і простору, що лежать в основі будь-якого конструювання. До того ж продемонстровано, що сучасна технологія в контексті досліджень квантової фізики виявляє новий спосіб буття техніки (артефактів), який позначається не лише позбавленням емпіричного, але й практичного, інструментального вимірів. **Висновок.** В результаті дослідження було встановлено, що виникнення техніки як феномену тісно пов'язано із надемпіричними структурами буття та людського мислення. Зокрема, автор акцентує увагу на таких передумовах техніки як здатність людини до трансцендування та наявність у розумі апріорних форм часу і простору. На підставі наведених аргументів, робиться висновок про обмеженість суто інструментального (прагматичного) тлумачення техніки і наголошується як на метафізичних передумовах техніки, так і на метафізичних аспектах її сучасного буття, а також важливій ролі філософії в питанні їх розкриття.

Ключові слова: техніка; наука; метафізика; творчість; раціональність; трансцендентне; людина

Актуальність теми дослідження

Сьогодення часто позначається констатацією відсутності мислення, кінця філософії. Йдеться не лише про діагноз постмодерністів щодо культури, але і про загальну суспільну оцінку ролі та місця філософії, зокрема такої її форми як метафізика. Остання, як теорети-

чна наука, що переймається надемпіричними раціональними питаннями, часто сприймається як непотрібна, оскільки не має безпосередньої користі, не приносить видимих практичних вигод на противагу таким прикладним наукам як математика, фізика, механіка тощо. При подібному підході часто зневажа-

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

ють ту вагому обставину, що саме завдяки філософії виникли всі сучасні науки, що кожна конкретна сфера пізнання світу має передусім метафізичні підвалини.

Науково-технічна раціональність, ставши панівним способом ставлення сучасної людини до буття, виявила свою неоднозначну дію як у суспільній, так і в природній царині. У даному контексті особливо актуалізується питання про сутність та передумови науково-технічного мислення, самої техніки, що сьогодні є важливим предметом філософського дискурсу.

Мета і завдання дослідження

Необхідно прояснити характер зв'язку метафізики та науково-технічного знання, техніки. Для дослідження проблеми відношення науково-технічної раціональності і філософії необхідно уточнити сутність самого науково-технічного мислення, феноменів науки і техніки та їх метафізичні підвалини; аргументувати необхідність актуалізації метафізичної проблематики в контексті осмислення феномену техніки.

Огляд літератури

Серед великої кількості публікацій з проблем науково-технічної раціональності, феноменів науки і техніки можна згадати роботи таких дослідників як С. Кримський, С. Куцепал, А. Халапсис, О. Корх, В. Чуйко, П. Гайденко, С. Швирьов, Н. Мудрагей та ін. Особливо слід відмітити роботи таких дослідників пострадянського простору як А. Малівський, І. Орешников, С. Бескаравайний, В. Капітон, В. Стьопін, М. Розов, В. Горохов, А. Воронін, В. Чешев, Д. Стебанов, Є. Мамчур та інших, що присвятили багато уваги питанням сутності і природи техніки. Серед сучасних західних авторів слід згадати таких як М. де Бар, М. Керріер, А. Ріп, П. Крос. Втім, більшість згаданих авторів зосереджуються переважно на питаннях ролі техніки в культурі, її оцінки, розмежування науки і техніки, висуваючи на перший план епістемологічні аспекти технологічного знання, питання про характер фундаментальної науки і технології; багато дослідників стоять на позиціях переважно інструментального розуміння техніки.

Найбільш відомі і глибокі спроби

з'ясувати стосунок самого феномена науково-технічного мислення до метафізики знаходимо в західній філософській традиції в працях К. Ясперса, М. Шелера, М. Гайдегера, Х. Арндт, Л. Мемфорда, а тому саме доробок цих мислителів буде використано в якості методологічної основи дослідження.

Загалом, усю різноманітність підходів до визначення феноменів науки і техніки, на нашу думку, можна звести до двох основних – *онтологічного* (метафізичного) та *антропологічного* (інструментального). За типологією Ст. Хоукеса та П. Вермааса, виділяються *семантичний* (визнається існування метафізичних передумов техніки і технічної реальності незалежно від практичних інтересів людини) та *прагматичний* (техніка обумовлена людським утилітарним інтересом) підходи. Перший з названих підходів презентує уявлення про техніку як те, що хоч і виявляється в світі через посередництво людини, проте є своєрідною формою буття (лінія думки йде від Платона). Другий підхід тримається твердження, що техніка є суть інструмент досягнення мети, створений людиною (починаючи з Аристотеля і аж до переважної більшості сучасних дослідників [3; с.50]). Власне, другий підхід є переважаючим в сучасній культурі, через що в даній статті зроблено спробу довести пріоритетність саме онтологічного підходу, що спирається на метафізику.

Зауважимо, що деякі дослідники критикують загалом будь-які спроби тлумачити техніку на основі метафізики, маючи під останньою насамперед вишукану раціональність, яка не здатна досягнута буття, оскільки воно не є ані розумним, ані логічним, а скоріше є хаотичним. На підставі даної тези, заперечується сама постановка питання про природу техніки і пропонується розв'язувати її в контексті проблеми випадковості в умовах хаотичного буття – тобто, техніка, як і загалом виникнення людини, ніби, є нічим іншим як збігом обставин і випадковістю, що лежать поза межами пізнавальних здібностей людини [21]. Ставши на позиції подібного мислення ми апіорі відкидаємо можливість відповіді на поставлені питання. Проте, як було продемонстровано автором в попередніх дослідженнях, онтологічний релятивізм і скептицизм постають радше як методологічні

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

настанови і мають допоміжний, а не абсолютний характер [13, с.29], а тому неможливо ігнорувати здатність людини до пізнання світу і тим більше сфери артефактів.

Виклад основного матеріалу

В даній статті, з метою звуження досліджуваного предмету, ми будемо виходити із тези, що мистецтво і техніка мають більше спільного, ніж протилежного (що більш детально буде продемонстровано нижче). В цьому контексті нагадаємо і ті два головні підходи, що існують в розуміння техніки і які ми головним чином будемо розглядати надалі. Мова йде про онтологічний та інструментальний підходи до розуміння техніки, що були сформовані ще за часів Античності.

Як відомо, Платон наполягав, що поет (митець) здатний творити аж ніяк не завдяки майстерності, адже кращі поети складають свої твори «не завдяки вмілості, а будиши натхненними й одержимими». Поет, за Платоном, здатний творити «не раніше, ніж стане натхненим та нестямним і позбудеться розсудку, а поки людина володіє цим даром, вона не здатна творити та віщувати» [10, с.72-74]. Тобто, творчість постає як певне просвітлення знанням, що позбавлене від утилітарних спрямувань розсудку і не залежить від уподобань самої людини.

У Аристотеля ж поняття *poiesis* означало саме розумну і цілеспрямовану, прагматичну щодо речей діяльність людини. До того ж, мислитель зазначав, що творчість, по своїй суті, є лише копіюванням, відтворенням (*mimesis*) вже існуючих зразків, образів [2, с.646]. Через це Аристотель наполягав на інструментальному розумінні творчості, адже: «...всякий, хто творить, творить ради чогото и творчество (to poieton) – это не безотнoсительная цель, но чья-то [цель] и относитeльная» [1, с.174].

Отже, «техне» – це, безперечно, вид знання, проте, як видно, постає питання про джерело походження цього знання: світ природи і культури чи сфера надприродного, трансцендентного?

В умовах модерної цивілізації той тип раціональності, що став домінуючим, знаходиться в тісному зв'язку із наукою, технікою, технологією і отримав назву «технічної».

Сутність згаданого явища М. Горкгаймер передає словосполученням «інструментальний розум» [5, с.26-27]. Панування даного типу раціональності призвело до відкритого заперечення інших видів знання, зокрема і метафізики, та домінування наукової парадигми, сутність якої становить логіко-математичне природознавство та науково-технічне, інструментальне мислення.

Сутність сучасного інструментального науково-технічного мислення полягає в орієнтації на речі і світ загалом в якості засобів: питання про сутність та буття самої речі вже не ставиться. Подібне інструментальне ставлення відкриває більше можливостей саме для використання речей, оскільки спрямоване на виявлення функціональних характеристик об'єкта. На місце суттєвих ознак речей висуваються ті, що піддаються калькуляції та розрахункам і сприяють їх ефективному застосуванню у суспільно-виробничій практиці. Так, світ і речі, а зрештою і людина, стають абстрактними логіко-математичними символами та об'єктами, що підлягають статистичному підрахунку або упорядкуванню. Сприйняття подібного підходу як основного загрожує тому, що наука буде нездатна виконувати функції пізнання світу, перетворившись на простий засіб задоволення потреб суспільства [7].

Отже, науково-технічна раціональність, витлумачена інструментально, містить в собі смислову тенденцію до оволодіння реальністю із подальшим її використанням і перетворенням відповідно до утилітарних цілей людини. Очевидно, що реальне перетворення світу відбувається формалізованим розумом не прямо, а опосередковано, через систему певних засобів. В якості таких засобів саме і постає техніка. В результаті поєднання науки і техніки виникає *технологія*, що по суті становить симбіоз знання та інструменту.

Хоча витоки технічного світосприйняття сягають ще античної культури, яка у своїй світоглядній основі мала специфічно-раціональні мотиви, з якими й була пов'язана орієнтація на видиме, хоча й мінливе, буття, сьогоднішнє уявлення про техніку вельми відрізняється від античного. В наш час під «технікою» мають на увазі сукупність штучно виготовлених людиною засобів для досяг-

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

нення мети, або сукупність дій, що спрямовані на підкорення природи [20, с.120].

Більше того, сьогодні техніка в суспільній свідомості загалом сприймається як щось самодостатньо існуюче, навколо чого не лише обертається буденне існування людини, але й без чого людське існування представляється неможливим. Якщо прийняти подібні уявлення, то положення про первинний і визначальний статус техніки щодо людської природи загалом може бути цілком виправдане. У такому випадку, теза Карла Маркса про те, що становлення людини передусім було пов'язано із знаряддями праці, примітивною технікою, виявиться цілком розумною і беззаперечною.

Подібне матеріалістичне тлумачення людини за загальним визнанням виявляється не більш ніж редукцією. Проте, сучасна система освіти є яскравим прикладом панування інструментального світогляду. Метою так званої «технічної освіти» сьогодні є не виховання справжнього вченого, науковця, що перейматиметься фундаментальними проблемами науки й техніки чи хоча б просто буде здатен до творчості в науково-технічній сфері, а спеціаліста, що буде ефективно експлуатувати технічні засоби та вміло їх обслуговувати. Цілі наукові підрозділи (факультети та кафедри) виявились поставлені на службу технології і їх діяльність зведена до з'ясування найбільш ефективних та доцільних способів поведінки із технічними засобами, попри те, що саме тут мала би відбуватися наука в сенсі відкриття того нового і значущого для людини, що є в світі.

Тобто, випускник технічного вишу сьогодні – це людина, що знає, як влаштований певний механізм і як він працює, як краще його використати для мети, проте навряд чи здатна відтворити в цілому даний механізм за потреби і тим більше не здатна ставити питання про його природу, а також про причини і сили, що привели до виникнення певного технічного пристрою. А відтак, не задумуючись серйозно про причини, інженер ігнорує і серйозне запитування про наслідки використання технічних пристроїв.

Сучасна техніка, сприйнята як сукупність засобів, сутнісно служить процесу нескінченного виробництва та самовідновлення. Сьо-

годні людина включена в загальний процес виробництва, а тому теж знаходиться у ряді того, що мається під рукою в наявності. Стали цілком звичними вирази «особовий склад батареї», «людські резерви країни», «аудиторний матеріал». Викладач університету сьогодні втягнутий у процес поставок, у процес постачального виробництва спеціалістів для промисловості так, що, здається, без потоку студентів, що забезпечує безперервність виробництва, саме виробництво зупиниться, а з ним відпаде необхідність у вченому.

Проте, цілком очевидно, що людина породжує техніку, а не техніка – людину. Сама ж техніка не є просто інструментом, як сьогодні здебільшого прийнято вважати.

Натомість, в культурі Античності поняття *téchnē* хоча і передбачало активний вплив на оточуючу дійсність, проте мало інші важливі аспекти. *Téchnē* тісно пов'язане із *téktōn* («будівник», «тепля») і означає не лише мистецтво і майстерність будівника, а загалом майстерність у будь-якому виробництві, мистецтво вмілого виробництва. Тобто, початково слово «техніка» зовсім не використовувалось для позначення конкретних інструментів та пристроїв, первинно означаючи скоріше процес їх вироблення.

До того ж, термін «*téchnē*» первинно означав зовсім не «механізм» і вживався не лише у наведеному вище сенсі *майстерності*, *вміння* виготовляти й створювати щось, але мав і друге значення: *téchnē* – це *знання*, пов'язане із майструванням. І хоча в наш час «техніка» і «машина» здебільшого ототожнюються, демонструючи поєднання технічного та інструментального, однак самі поняття «техніка» та «машина» істотно різняться за змістом, що в даному випадку важливо. В основі понять «машина», «механізм» лежить давньогрецьке слово *mēchos*, що мало саме вузьке значення «засобу, виверту, хитроці» [17, с.97-98]. Якщо через *téchnē* майстер створює машину, завдяки *téchnē* стає можливим машина як суще, то *mēchos* виявляється тим, завдяки чому механізм вміло використовується за призначенням як засіб, як інструмент. Дані відмінні за змістом поняття демонструють, що сутність поняття «техніка» містить в собі момент творчого зусилля,

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

певного просвітлення, трансценденції, а тому не може тлумачитися суто інструментально як набір механізмів та машин. Проте, отак вузько, в суто інструментальному сенсі, тлумачиться сьогодні загалом техніка, а інші важливі аспекти техніки лишаються поза увагою.

Інструментальне тлумачення техніки, тобто зведення феномену техніки до сукупності інструментів, негативно оцінював, зокрема, Мартін Гайдеггер. Він наполягав саме на такому аспекті *téchnē* як «знання», що реалізує щось як суще, виводить його із потайності, прихованості, перетворюючи ідеальне на дійсне та явне. Раніше, до того як техніка стала слугувати потребам виробництва, мислитель лиш відповідав тому, що було до нього звернено [14, с.225]. В такому випадку техніка розуміється не як сукупність механізмів, а як те, що має стосунок до істини, до трансцендентного, що тільки завдяки цьому стосунку потім і може втілюватися як механізм чи інструмент.

Первинно технічне мислення постає не як інструментальне використання істин трансцендентного характеру, а навпаки – є таким способом ставлення до буття, коли людина привносить трансцендентні істини в матеріальний світ і відтак перетворює світ і своє власне буття у відповідності до істини. Інструментальна складова у визначенні поняття «техніка» є вторинною, а на перше місце виходить саме творчий аспект. Тому очевидно, що визначення того типу раціональності, що носить інструментальний характер як «*технічної раціональності*» є в певній мірі формальним узагальненням, оскільки епітет «технічна» в даному випадку застосований без глибокого розуміння смислу самого феномену техніки.

Важливо розуміти, що *téchnē* (в сенсі знання) змістовно відрізняється від інших видів знання – теоретичного, спрямованого на сферу ідеального (*epistēmē*) та суто досвідного, практичного (*empereia*). *Téchnē* – таємне, трансцендентне знання, що відкривається людині і спрямовується нею щодо мінливого буття [18, с.106, 107] і хоча своїм об'єктом має світ, природу, проте це знання перевищує звичайний досвід пересічної людини.

Інструментальне мислення, що здатне вміло оперувати технічними пристроями, не є трансцендуванням людської свідомості в повному сенсі, бо завжди залишає людину «*тут*», безпосередньо «*при*» утилітарних прагнень, інтересів, при безпосередньо даних предметах. Натомість, під справжнім трансцендуванням, як актом переходу «за межі», треба розуміти крім всього ще й акт виходу за межі власної індивідуальності. Як було показано вище, феномен дійсного технічного мислення якраз і є актом трансценденції, хоча, з іншого боку, техніка реалізується в інструментальному вимірі, служить вирішенню практичних завдань – і в цьому полягає двоїстий характер техніки [22, р. 2].

Стосунок людини до техніки не можна звести до простого інструментального поводження із речами, здатності обирати та розраховувати, бо в такому вузькому значенні «технічний» інтелект притаманний також тваринам. Сутнісною рисою людини М. Шеллер називав здатність до «ідеації», тобто осягнення сутності речей світу на одному прикладі відповідної сфери, незалежно від числа здійснюваних спостережень та висновків [19, с.62]. Саме прикладом подібної «ідеації» постає створення будь-якого технічного пристрою, адже будь-який артефакт представляє собою втілення сутнісного образу бажаної речі в матеріальному. Очевидно, що техніка не може бути результатом лише спостереження чи копіювання.

Сутність техніки тісно пов'язана із мистецтвом, що об'єднує усі форми людської діяльності, пов'язані із створенням чогось нового, штучного, що радикально відмінно від природного. Сутність техніки – виведення цього нового у сферу наявного зі сфери прихованого. М. Гайдеггер наполягав на зв'язку цього процесу із грецьким терміном «*ποίησις*», а тому «*техне*» у нього – щось поетичне [14, с.231] і через це ми передусім повинні мати на увазі стосунок техніки до трансцендентного.

Навіть якщо прийняти тезу про те, що вся техніка антропоморфна, тобто початково була заснована на копіюванні людського тіла та мислення, це не виключає її трансцендентного характеру. Техніка постає продовженням людського тіла та розуму і Л. Мемфорд звер-

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

тає увагу на те, що навіть селекція домашніх рослин була відображенням окультурювання сексуальності людини [8, с.229]. В такому випадку, про техніку загалом можна сказати – вона є матеріалізованим виявом людського, але це стало можливим через те, що людина ставила питання про належне, тобто про те «як має бути», у зв'язку із чим корегувала свою поведінку і створювала знаряддя праці.

Звичайно, можна ставити питання про природу техніки в контексті питання про сутність і природу наукової раціональності загалом, оскільки сучасний технічний прогрес тісно пов'язаний із наукою. В цьому контексті варто зазначити, що наука, як і техніка, бере свій початок з метафізики, яку можна розуміти як здатність людини ставити питання про те, що є понад безпосередньо дане в чуттєвому досвіді. Так, наприклад, за Рене Декартом метою наукових пошуків має бути саме досягнення істини у всій своїй повноті, а не проста сукупність малих, практичних істин, які даються в процесі дослідження і є достатніми для успішної діяльності. Істинним для Декарта є лише те, що реально існує і може бути схоплене розумом. Таким чином, мислячий індивід своїм актом мислення ніби стверджує й підтверджує істину, що проявляється відтепер у світ емпіричних речей. Декарт в такий спосіб пов'язує знання трансцендентне із емпіричним досвідом, прокладаючи шлях для прикладної науки і техніки.

Проблему переходу від інтелігібельного до емпіричного світу, від метафізичних міркувань до сфери безпосередньо даних речей Рене Декарт вирішив за допомогою геометрії. При цьому, наука виступає лише в якості методу і сама ніяк не є передумовою пізнання; математичне знання в даному випадку виступає як вторинний прояв метафізичного мислення. Тобто, передумови людського пізнання Декарт вбачав саме в сфері надчуттєвого, у метафізиці, і для нього це є беззаперечним [6, с.310].

Відтак, наука здобуває свої онтологічні та гносеологічні основи саме в метафізиці. Науково-технічне мислення своїм об'єктом має наявне суще, але ніяк не те, чого немає. Однак, саме те, що лежить за сферою сущого, чуттєво даного нам, передує сущому, яке є

об'єктом науки і техніки. Ось це «ніщо» і виявляється умовою можливості розкриття сущого як такого для людини. Вона, як істота, що знаходиться у певному відношенні до сущого, сама висувається за межі сущого і таке висування ми називаємо «трансценденцією». Саме тому «*метафізика – это вопрошание сверх сущего, за его пределы...*» [16, с.24]. Без даного акту людина не могла б стати у відношення до сущого чи до себе, не могла б пізнавати і витворити техніку.

Не зайвим буде нагадати, що позитивістська критика метафізики в ХХ столітті виявилася обмеженою, оскільки заперечувала її як науку про істини, потойбічні емпіричному досвіду. Зазнав краху позитивістський ідеал єдиної науки, оскільки прагнення визначити метафізику як знання, що позбавлене смислу всупереч емпіричній науці, що спирається лише на фіксацію смислів виявилася проблематичним. Запровадження принципу емпіричної верифікації поставило під сумнів окрім метафізичних принципів також і закони фізики, оскільки вони ґрунтувалися на індукції, а не на можливості перевірити їх дієвість на обмеженій кількості випадків. Запропонований натомість К. Поппером принцип «фальсифікації» показав, що можна лише відмежувати наукові та метафізичні знання, проте це не позбавляє смислу ні ті, ні інші [11, с.274-275].

Важливим для розуміння техніки і її природи є усвідомлення того очевидного факту, що створення техніки пов'язано із уявленням простору і часу: в просторі стає можливим конструювання як таке, а призначення і мета артефакту завжди вкорінені саме в часі. Таким чином, ще до того як реальний технічний пристрій з'являється і ідеальні форми наповнюються чуттєвим змістом, технічне бере свій початок у трансцендентних формах простору і часу (апріорних, за Кантом). В даному випадку йдеться про абсолютні передумови технічного знання – *метафізичні передумови*, що не залежать від досвіду, лежать поза досвідом і передують йому [9, с.75]. Приймаючи ці аргументи, можна стверджувати, що техніка має саме метафізичні передумови, а не створюється в результаті досвіду чи копіювання заради вирішення практичних цілей, на чому наполягають представники інструмен-

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

тального підходу до розуміння техніки.

Метафізичний характер питання про природу техніки (як виду артефактів) простежується також і в контексті досліджень сучасної фізики і квантової механіки, постулати якої фактично стверджують існування таких артефактів (штучно створених людиною засобів і об'єктів дослідження), що лежать поза межами людської реальності фізичних і штучних об'єктів, якості яких можуть бути описані в звичний функціональний спосіб через огляд можливостей їх емпіричного застосування [4, с.3]. Іншими словами, такі артефакти знаходяться не лише поза межами емпіричної реальності, але й доступні для пізнання як суто теоретичні об'єкти, якості і характеристики яких часто виявляються непередбачуваними, а тому не можуть бути використаними в практичній площині. Останнє означає ніщо інше, як те, що сучасна технологія долає такі свою, раніше неодмінні, риси як практичність і інструменталізм.

Доцільність усіх наведених вище розмірковувань щодо метафізичних передумов техніки може здатись сумнівною тим науковцям, що прагнуть бачити користь саме у виді ефективного використання ресурсів та практичного застосування знань: *Як взагалі можливий зв'язок проблем науки і техніки, поставлених у такий спосіб, з практикою?* Відповідь стає очевидною, якщо звернути увагу, що термін «етос» позначає звичай вчиняти в певний спосіб і М. Гайдеггер влучно звертає увагу на спільність таких слів як «поведінка» та «виведення» в контексті аналізу проблем техніки. Людина своїм способом буття одночасно поводить себе й проводить щось у статусу суцього – чи то будуть певні вчинки, або ж якісь створені людиною артефакти. Створення технічних пристроїв є нічим іншим як проведення до наявного буття чогось надемпіричного, його реалізація в якості суцього, *адже «...осуцествимо, собственно, только то, что уже есть»* [15, с.192]. Так, поняття «етос» і поняття «постав» (що його використовував М. Гайдеггер для позначення сутності сучасного виробництва) в певній мірі постають синонімами, оскільки позначають одне й те саме: спосіб буття людини, спосіб, яким щось являє себе як суще через посередництво людини. Іншими словами, питання про тех-

ніку очевидно виходить за межі технічного і є питанням антропологічного характеру.

Наукова новизна

Наукова новизна статті полягає в чіткій постановці питання про метафізичні передумови техніки, що у вітчизняній літературі зроблено вперше. Окрім того, в результаті дослідження автор аргументовано доводить, що феномен техніки укорінений у надемпіричних структурах буття і людського мислення, хоч і є тісно пов'язаним із емпіричним світом. Окрім відомої тези про зв'язок техніки і мистецтва, автор наполягає на таких передумовах техніки як здатність людини до трансцендування та наявність у людському розумі апіорних форм часу і простору, що лежать в основі всякого конструювання. До того ж продемонстровано, що сучасна технологія в контексті досліджень квантової фізики виявляє новий спосіб буття техніки (артефактів), який позначається не лише позбавленням емпіричного, але й практичного, інструментального вимірів.

Висновки

У результаті дослідження було встановлено, що виникнення техніки як феномену тісно пов'язано із надемпіричними структурами буття та людського мислення. Зроблено висновок про обмеженість суто інструментального (прагматичного) тлумачення техніки і наголошується на метафізичних передумовах техніки та метафізичних аспектах її сучасного буття, а також важливої ролі філософії в питанні їх розкриття, оскільки питання про техніку виходить за межі технічного і перетворюється на питання антропологічного характеру.

Остання теза пов'язана із тим, що ознакою інструментального розуміння технічного постає елімінація трансцендентного, телеології і разом з тим онтології із вчення про світ і людину, їх перетворення на прості об'єкти використання. Саме тому, адекватне розв'язання проблем техніки, пов'язаних із питанням про пізнання дійсності світу природи та світу людини, можливе через повернення в науковий дискурс метафізичних елементів, що постають передумовами самого феномену техніки. Відповідно, роль філосо-

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

фії в справі осмислення техніки залишається не просто важливою, а навіть первинною щодо самих технічних наук, бо не задумуючись серйозно про причини технічних артефактів та їх стосунок до буття загалом, інженер ігнорує і серйозне запитування про наслідки використання техніки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель [пер. с древнегреч., общ. ред. А. И. Доватура] // Аристотель. Сочинения: В 4-х томах. – Москва : Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 53–293.
2. Аристотель. Поэтика. / Аристотель [пер. с древнегреч., общ. ред. А. И. Доватура] // Аристотель. Сочинения: В 4-х томах. – Москва : Мысль, 1983. – С. 645–680.
3. Бескаравайный, С. С. Философия техники / С. С. Бескаравайный, В. П. Капитон. – Днепропетровск : ДГФА, 2011. – 302 с.
4. Васюков, В. Л. Нанотехнологии и проблема функционального описания технических артефактов / В. Л. Васюков // Актуальные проблемы современной когнитивной науки (17.11-19.11.2013): Материалы шестой всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – Иваново, 2013. – С. 3
5. Горкгаймер, М. Критика інструментального розуму / М. Горкгаймер. – Київ : ППС-2002, 2006. – 282 с.
6. Декарт, Р. Первоначала философии / Р. Декарт [пер. с лат и франц. С. Ф. Васильева, М. А. Гарнцева, Н. Н. Сретенского и др.] / Декарт, Р. Сочинения в 2 т. – Москва : Мысль, 1989. – Т. 1. – С. 297–422.
7. Мамчур, Е. А. Философия науки и техники на XIV Международном Конгрессе по логике, методологии и философии науки [Электронный ресурс] / Е. А. Мамчур, В. Г. Горохов // Вопросы философии –2012. – Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=52. – Назва з екрану. – Перевірено: 19.12.2016.
8. Мэмфорд, Л. Техника и природа человека / Л. Мэмфорд / Новая технократическая волна на западе [отв. ред., сост. и вступ. статья П. С. Гуревича]. – Москва : Прогресс, 1986. – С. 225–239.
9. Николина, Н. В. Абсолютные предпосылки познания в философии И. Канта / Н. В. Николина // Вестн. Омского ун-та. – 2014. – № 3. – С. 74–75.
10. Платон. Ион / Платон / Платон. Диалоги [пер. з давньогр. ін-т літ-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України]. – Харків : Фоліо, 2008. –С. 68–84.
11. Рьод, В. Шлях філософії: XIX-XX століття / В. Рьод; пер. з нім. М. Д. Култаєвої, В. І. Кебуладзе, В. М. Терлецького. – Київ: Дух і Літера, 2010. – 368 с.
12. Сартр, Жан-Поль. Бытие и ничто: Опыт феноменальной онтологии / Ж.-П. Сартр [пер. с фр., предисл., примеч. В. И. Колядко]. – Москва : Республика, 2000. – 639 с.
13. Снітько, Д. Ю. Порівняльний аналіз онтології сцієнтизму та релігійної філософії в XX столітті // Антропологічні виміри філософських досліджень. – 2012. – Вип. 1 – С. 25–29.
14. Хайдеггер, М. Вопрос о технике / М. Хайдеггер / Время и бытие: Статьи и выступления [пер. с нем. В. В. Библихин]. – Москва : Республика, 1993. – С. 221–238.
15. Хайдеггер, М. Письмо о гуманизме / М. Хайдеггер // Время и бытие: Статьи и выступления [пер. с нем. В. В. Библихин]. – Москва : Республика, 1993. – С. 192–220.
16. Хайдеггер, М. Что такое метафизика? / М. Хайдеггер // Время и бытие: Статьи и выступления [пер. с нем. В. В. Библихин]. – Москва : Республика, 1993. – С. 16–27.
17. Шадевальд, В. Понятия «природа» и «техника» у греков / В. Шадевальд / Философия техники в ФРГ [пер. с нем. и англ.; составл. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова]. – Москва : Прогресс, 1989. – С. 90–103.
18. Шевцов, С. В. Метафизика и мифология поэтического мышления (античность – современность: событийный диалог) / С. В. Шевцов. – Днепропетровск : Изд-во Днепропетр. Нац ун-та, 2007. – 364 с.
19. Шелер, М. Положение человека в Космосе / М. Шелер / Проблема человека в западной философии [пер., сост. и послесл. П. С. Гуревича; общ. Ред. Ю. Н. Попова]. – Москва : Прогресс, 1988 – С. 31–95.
20. Ясперс, К. Современная техника / К. Ясперс / Новая технократическая волна на западе [отв. ред., составл. и вступ. статья П. С. Гуревича]. – Москва : Прогресс, 1986. – С. 119–146.
21. Karpouzios, A. The self-criticism of science. The contemporary philosophy of science and the problem of the scientific consciousness / A. Karpouzios. – Athens : Think. Lab., 2013. – 236 p.
22. Kroes, P. Technical artefacts: creations of mind and matter / P. Kroes. – Dordrecht; Heidelberg; New York; London : Springer, 2012. – 280 p. doi: 10.1007/978-94-007-3940-6

Д. Ю. СНИТЬКО^{1*}

^{1*}Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна (Днепр), эл. почта dimanche82@gmail.com; ORCID 0000-0001-7417-7958

МЕТАФИЗИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ТЕХНИКИ

Цель статьи заключается в уточнении характера связи философии как метафизики и научно-технического знания, собственно техники. Для исследования проблемы отношения научно-технического мышления и метафизики автор пытается прояснить сущность самого научно-технического мышления, проанализировать целесообразность инструментального или онтологического подходов к пониманию техники и ее метафизические основы. **Методология** данной работы состоит из таких интеллектуальных подходов, как феноменологический, герменевтический и сравнительный методы. **Научная новизна.** Новизна статьи заключается в четкой постановке вопроса о метафизических предпосылках техники, что в отечественной литературе сделано впервые. Кроме того, в результате исследования автор аргументировано доказывает, что феномен техники коренится в сверхчувственных структурах бытия и человеческого мышления, хоть и тесно связан с эмпирическим миром. Кроме известного тезиса о связи техники и искусства, автор настаивает на таких предпосылках техники как способность человека к трансцендированию и наличие в человеческом уме априорных форм времени и пространства, которые лежат в основе любого конструирования. К тому же продемонстрировано, что современная технология, в контексте исследований квантовой физики, обнаруживает новый способ бытия техники (артефактов), который характеризуется не только лишением эмпирического, но и практического, инструментального ее измерений. **Вывод.** В результате исследования было установлено, что возникновение техники как феномена тесно связано со сверхчувственными структурами бытия и человеческого мышления. В частности, автор акцентирует внимание на таких предпосылках техники как способность человека к трансцендированию и наличие в разуме априорных форм времени и пространства. На основании приведенных аргументов делается вывод об ограниченности сугубо инструментального (прагматического) толкования техники и делается акцент как на метафизических предпосылках техники, так и на метафизических аспектах ее современного бытия, а также важной роли философии в вопросе их раскрытия.

Ключевые слова: техника; наука; метафизика; творчество; рациональность; трансцендентное; человек

D. Y. SNITKO^{1*}

^{1*}Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan (Dnipro), e-mail dimanche82@gmail.com; ORCID 0000-0001-7417-7958

METAPHYSICAL BACKGROUND OF TECHNOLOGY

Purpose of the article is to clarify the nature of the connection of philosophy of both metaphysics and science-technical knowledge, the technology itself. To study the problem of relations between scientific and technical thinking, and metaphysics the author tries to clarify the nature of the scientific and technical thinking, analyze the appropriateness of instrumental or ontological approaches for understanding technology and its metaphysical foundations. **Methodology** of this work consists of such intellectual approaches as the phenomenological, hermeneutic and comparative methods. **Originality.** The originality of the article is in the clear question about the metaphysical preconditions of technology, firstly made in the national literature. In addition, the author in a well-argued manner proves that the phenomenon of technology is based on the metaphysical structures of being and the human mind, despite the fact that technologies are closely related to the empirical world. Apart the well-known thesis on the relationship of technology and art, the author insists on such precondition technologies as the human's ability of the transcendence and the presence of aprior forms of space and time that are the basis of any design, in human's brainwork. Moreover, it is demonstrated that modern technology in the context of studies of quantum physics reveals a new way of being of vehicles (artifacts), that lost not only the empirical, but also practical, instrumental measurements. **Conclusion.** The study found that the formation of technology as a phenomenon is closely related to metaphysical structures of being and human brainwork. Particularly, the author focuses on the following assumptions technology as the person's ability to transcend and presence of mind of a priori forms of time and space. Based on these arguments, one can make conclusion about

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

the limitations of purely instrumental (pragmatic) interpretation technology and emphasize the metaphysical premises equipment and metaphysical aspects of modern technology, and the important role of philosophy in these problems.

Keywords: technology; science; metaphysics; creativity; rationality; transcendent; man

REFERENCES

1. Aristotel. *Nikomakhova etika. Tom 4* [Nicomachean ethics. Vol. 4.] Moscow, Mysl Publ. 1983. pp. 53-293.
2. Aristotel. *Poetika. Tom 4* [Poetics. Vol. 4]. Moscow, Mysl Publ., 1983. pp. 645-680.
3. Beskaravaynyy S.S., Kapiton V.P. *Filosofiya tekhniki* [Philosophy of Technology]. Dnepropetrovsk, DGFA Publ., 2011. 302 p.
4. Vasyukov V.L. Nanotekhnologii i problema funktsionalnogo opisaniya tekhnicheskikh artefaktov [Nanotechnology and the problem of functional descriptions of the technical artifacts]. *Materialy shestoy vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii s mezhdunarodnym uchastiyem "Aktualnyye problemy sovremennoy kognitivnoy nauki"* [Materials of sixth All-Russian Sci.-Practical Conf. with international participation "Actual problems of modern cognitive science"]. Ivanovo, 2013, pp. 3.
5. Horkheimer M. *Krytyka instrumentalnoho rozumu* [Critics of instrumental mind]. Kyiv, PPS Publ., 2002, 2006. 282 p.
6. Dekart R. *Pervonachala filosofii. Tom 1*. [Principles of philosophy. Vol. 1.]. Moscow, Mysl Publ., 1989. pp. 297-422.
7. Mamchur Ye.A., Gorokhov V.G. *Filosofiya nauki i tekhniki na XIV Mezhdunarodnom Kongresse po logike, metodologii i filosofii nauki* [Philosophy of science and technology at the XIV International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science]. *Voprosy filosofii – Problems of philosophy*. Available at: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=52. (Accessed 15 September 2016).
8. Memford L. *Tekhnika i priroda cheloveka* [Technology and Human Nature]. Moscow, Progress Publ., 1986. pp. 225-239.
9. Nikolina N.V. *Absolyutnyye predposylki poznaniya v filosofii I. Kanta* [Absolute backgrounds of knowledge in philosophy of Immanuel Kant]. *Vestnik Omskogo universiteta – Bulletin of Omsk University*, 2014, no. 3, pp. 74-75.
10. Platon. *Ion. Platon. Dialohy* [Ion. Plato. Dialogues]. Kharkiv, Folio Publ., 2008. pp. 68-84.
11. Rod V. *Shliakh filosofii: XIX-XX stolittia* [Path of philosophy: XIX-XX centuries]. Kyiv, Dukh i Litera Publ., 2010. 368 p.
12. Sartr Zhan-Pol. *Bytiye i nichto: Opyt fenomenalnoy ontologii* [Being and Nothingness: Experience of the phenomenal ontology]. Moscow, Respublika Publ., 2000. 639 p.
13. Snitko D.Yu. *Porivnialnyi analiz ontologii stsiyentyzmu ta relihiinoi filosofii v XX stolitti* [Comparative analysis of the ontology of scientism and religious philosophy in the XX century]. *Antropologichni vymiry filosofskoykh doslidzhen – Anthropological measurements of philosophical research*, 2012, issue 1, pp. 25-29.
14. Khaydegger M. *Vopros o tekhnike. Vremya i bytiye: Stati i vystupleniya* [The problem of technique. Time and Being: Articles and Speeches]. Moscow, Respublika Publ., 1993. pp. 221-238.
15. Khaydegger M. *Pismo o gumanizme. Vremya i bytiye: Stati i vystupleniya* [Letter on Humanism. Time and Being: Articles and Speeches]. Moscow, Respublika Publ., 1993. pp. 192-220.
16. Khaydegger M. *Chto takoye metafizika? Vremya i bytiye: Stati i vystupleniya* [What is Metaphysics. Time and Being: Articles and Speeches]. Moscow, Respublika Publ., 1993. pp. 16-27.
17. Shadevald V. *Ponyatiya «priroda» i «tekhnika» u grekov. Filosofiya tekhniki v FRG* [The concepts of "nature" and "technique" of the Greeks. Philosophy of technology in FRG]. Moscow, Progress Publ., 1989. pp. 90-103.
18. Shevtsov S.V. *Metafizika i mifologika poeticheskogo myshleniya (antichnost – sovremennost): sobyitnyy dialog* [Metaphysics and mythologies of poetic thinking (antiquity – modernity: event conversation)]. Dnepropetrovsk, Izd-vo Dnepropetr. Nats un-ta Publ., 2007. 364 p.
19. Sheler M. *Polozheniye cheloveka v Kosmose. Problema cheloveka v zapadnoy filosofii* [Man's position in the Space. The problem of man in Western philosophy]. Moscow, Progress Publ., 1988. pp. 31-95.
20. Yaspers K. *Sovremennaya tekhnika. Novaya tekhnokraticeskaya volna na zapade* [Modern technology. New technocratic wave in the west]. Moscow, Progress Publ., 1986. pp. 119-146.
21. Karpouzov A. *The self-criticism of science. The contemporary philosophy of science and the problem of the scientific consciousness*. Athens, Think. Lab. Publ., 2013. 236 p.
22. Kroes P. *Technical artefacts: creations of mind and matter*. Dordrecht/Heidelberg/New York/London, Springer Publ., 2012. 280 p. doi: 10.1007/978-94-007-3940-6

Стаття рекомендована до публікації д. філ. н., проф. О. С. Токовенко (Україна)

Надійшла до редколегії: 14.02.2016

Прийнята до друку: 19.10.2016